

4. Sassen, S. (2007), "The Global City: the introduction of the concept", available at: http://globalization.su/planet_in_changes/econom/content/1221117513.html (access date June 20, 2014)

5. Resin V.I., Popkov, YU.S. (2000), *Razvitie bolshikh gorodov v usloviakh perekhodnoy ekonomiki (sistemnyy podkhod)* [Development of large cities in transition economies (systematic approach)], Editoriyal URSS, Moscow, Russia, 328 p.

6. Bikmukhametov, I.I. (2011), "Managing the development of services of social infrastructure in a major city", thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), 08.00.05, Ufa State Academy of Economics and Service, Russia, available at: <http://rudocs.exdat.com/docs/index-93023.html> (access date June 20, 2014).

7. Abuziarova, M.I. (2011), «Methodological bases of structural shifts in the economy», available at: <http://www.vipstd.ru/mag/index.php/news-/301-a> (access date June 19, 2014)

8. Grinchel, B.M., Kostyleva, N.E. (2000), *Metodologiya i praktika gorodskogo strategicheskogo planirovaniia* [Methodology and practice of urban strategic planning], IRE RAN, SPb., Russia, 88 p.

УДК 631.11

Літвак О.А.,
здобувач* кафедри аналізу і економічної безпеки
Миколаївський національний аграрний університет

АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ РЕГІОНУ

Litvak O.A.,
candidate for a degree of the department
of analysis and economic safety,
Mykolayiv National Agrarian University

ANALYTICAL ASSESSMENT OF RESOURCE POTENTIAL OF THE REGION AGRICULTURAL ENTERPRISES

Постановка проблеми. Стійкість розвитку національної економіки, її галузей, комплексів та окремих підприємств може бути досягнута тільки за умови комплексного, системного використання факторів виробництва – ресурсів, наявність і поєднання яких відіграють визначальну роль. Перехід до інтенсивних методів господарювання потребує оцінки ресурсів, залучених до технологічних операцій у галузі. Оцінка ресурсного потенціалу, структурних зрушень і особливостей взаємодії складових елементів, перспектив їх розвитку відіграє значну роль у підвищенні ефективності господарювання. Особливо важливою є якісна характеристика стану та рівня використання ресурсного потенціалу. Вирішення цих завдань є проблематичним у зв'язку з тим, що не всі структурні компоненти ресурсного потенціалу піддаються безпосередньому виміру.

Опрацювання літературних джерел надає можливість зауважити, що збалансоване формування ресурсів підприємств є однією із важливих передумов ефективного їх використання. Економічний зміст ресурсного потенціалу можна визначити як матеріальну умову до розширеного відтворення. Збалансоване поєднання ресурсного потенціалу можна представити через співвідношення його складових, яке дозволяє реалізувати стратегічні цілі підприємства та поєднати соціальні, економічні та екологічні чинники розвитку.

* Науковий керівник: Вишневська О.М. – д.е.н., професор

При формуванні ресурсного потенціалу аграрних підприємств слід більше уваги приділяти не кількісному його нарощуванню, а якісному вдосконаленню та дотриманню раціональних пропорцій між окремими його складовими. Ефективне використання ресурсного потенціалу залежить від низки чинників, головними з яких є: раціональне співвідношення елементів у структурі ресурсного потенціалу, система управління виробництвом, впровадження ресурсозберігаючих технологій, врахування природно-кліматичних умов.

Аналітична оцінка ефективності сільськогосподарського виробництва повинна базуватися на рівні використання ресурсів і потенційних можливостях у їх збереженні та відтворенні. Це дозволить більш повно враховувати невикористані запаси і забезпечувати науково-обґрунтоване ведення господарства, виявляти можливі резерви щодо підвищення економічної ефективності використання окремих видів ресурсів. Отже доцільно враховувати величину накопичених ресурсів, наявність природних ресурсів, рівень їхнього використання, обсяг створеного ними валового продукту [2].

Аналіз основних досліджень і публікацій. Особливості стратегії формування та використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств розкрито у наукових працях таких відомих вчених, як: В.Г. Андрійчук, Г.М. Підлісецький, В.В. Россоха, П.Т. Саблук, В.М. Трегобчук, О.В. Ульянченко, І.І. Червен, В.С. Шибанін, А.Е. Юзефович [1; 3; 4; 6; 7; 9; 10]. Проте оцінка ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств і ефективність використання окремих його складових повинна обов'язково враховувати регіональні особливості, у тому числі біологічні особливості ресурсів.

Постановка завдання. Мета полягає у виявленні регіональних особливостей і складових елементів формування збалансованого ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств на основі поєднання економічних інтересів і напрямів екологізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ресурсний потенціал використовується у діяльності підприємств з метою виконання відповідних технологічних операцій з урахуванням особливостей галузевої структури. Нами виявлено, що нерівномірність соціально-економічного розвитку окремих територій призводить до диференціації результатів діяльності товаровиробників. Ресурсний потенціал регіону формується при взаємодії природно-кліматичних умов і основних виробничих факторів галузі, а саме: кількості і якості земель сільськогосподарського призначення; наявності трудових ресурсів, рівня або кількості зайнятих у сільськогосподарському виробництві; рівня і якості матеріально-технічного забезпечення виробництва.

Нами проведено аналітичну оцінку ресурсного потенціалу і виявлено, що Миколаївська область має значні можливості для розвитку аграрного сектору. За існуючого рівня природно-ресурсного потенціалу Миколаївщина традиційно вважається одним із регіонів інтенсивного землеробства. Питома вага області у загальному виробництві продукції сільського господарства становить біля 4 відсотків на рік, у тому числі: продукція рослинництва – 4 %, продукція тваринництва – 2,7 %.

Подальший розвиток галузі вимагає деталізованої оцінки, перегляду низки позицій щодо технічно-технологічних, організаційно-економічних умов функціонування підприємств галузі [5]. Основні показники ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств Миколаївської області представлено у таблиці 1.

Вартість валової продукції сільського господарства у 2012 році становила 3,53 млрд. грн., що на 9,4 % менше порівняно з 2010 роком. Найбільшим є зниження рівня виробництва продукції рослинництва – 10,1 %, у тваринництві – на 3,9 %. Прибуток від реалізації сільськогосподарської продукції збільшився на 11,3 %, за зниження рівня рентабельності діяльності на 7,5 відсоткових пунктів порівняно із 2010 р. Інвестиції в основний капітал збільшилися майже на 11 % порівняно з 2010 р., але зменшилися на 23,5 % в порівнянні з 2011 р. Рівень прямих іноземних інвестицій скоротився за останні роки на 81,6 % порівняно із 2010 р., із 2011 р. – на 66,2 %.

Таблиця 1

Ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств Миколаївської області

Показники	Рік			Відхилення 2012 р у % (відсоткових пунктах) до 2010
	2010	2011	2012	
Вартість валової продукції сільського господарства (у постійних цінах 2010 р.), млн. грн.	3893,7	4557,7	3527,1	- 9,4
в т.ч. продукції рослинництва	3478,7	4135,7	3128,4	- 10,1
продукції тваринництва	415,0	422,0	398,7	-3,9
Продукція сільського господарства у розрахунку на одну особу (у постійних цінах 2010 р.), грн	3282,0	3860,0	3000,0	- 8,6
Прибуток, від реалізації продукції сільського господарства, млн. грн.	916,5	971,7	1019,9	11,3
Рівень рентабельності сільськогосподарського виробництва, %	35,8	33,5	28,3	- 7,5 в. п.
Інвестиції в основний капітал сільського господарства, млн. грн.	439,7	635,3	486,1	10,6
Прямі іноземні інвестиції, тис. дол. США	5517,0	3007,1	1015,4	- 81,6

Джерело: складено автором на основі даних Головного управління статистики у Миколаївській області [8].

Нами проаналізований рівень ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств Миколаївської області. Основні показники ресурсного потенціалу представлені нами за статистичною інформацією у таблиці 2.

Таблиця 2

Рівень ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств Миколаївської області

Показники	Рік			Відхилення 2012 р у % до 2010
	2010	2011	2012	
Кількість сільськогосподарських підприємств, одиниць	5315	5299	4779	- 10,1
Земельні ресурси				
Площа сільськогосподарських угідь – всього, тис. га	1057,4	1044,3	1022,2	- 3,3
в т.ч. рілля, тис. га	940,5	928,4	906,4	- 3,6
Трудові ресурси				
Середньооблікова кількість найманих працівників, зайнятих у сільському господарстві, осіб	20527	20548	19587	- 4,6
Матеріально-технічні ресурси				
Вартість необоротних активів на кінець року, млн. грн.	2106,9	2631,6	2842,2	34,9
Вартість оборотних активів на кінець року, млн. грн.	2762,0	4112,2	4909,1	77,7
Наявність енергетичних потужностей, тис. кВт	1328,8	1306,2	1421,6	7,0
Наявність сільськогосподарської техніки в сільськогосподарських підприємствах, шт.	8088	7996	8235	1,8
Поголів'я худоби та птиці, тис. голів	4786,8	4668,4	4325,8	- 9,6

Джерело: складено автором на основі даних Головного управління статистики у Миколаївській області [8].

Сільськогосподарську діяльність в області здійснюють 297 господарських товариств, 266 приватних підприємств, 14 виробничих кооперативів, 4041 фермерське господарство, 12 державних підприємств, 149 підприємств інших форм господарювання. За розподілом сільськогосподарських земель станом на початок 2013 року у державних підприємствах сконцентровано – 58,4 тис. га. угідь, у недержавних підприємствах – 963,8 тис. га, в тому числі у фермерських господарствах – 277,2 тис. га.

За останні роки кількість сільськогосподарських підприємств зменшилася, у 2012 р. порівняно із 2010 кількість підприємств скоротилася на 10,1 %, існує тенденція до зменшення площі сільськогосподарських угідь – на 3,3 %, ріллі на 3,6 %.

Загальна площа сільськогосподарських угідь в області перевищує 2 млн. га і займає близько 5% площі України, з яких 1,7 млн. га є рілля. Земельний фонд Миколаївщини характеризується високим ступенем освоєння. Сільськогосподарські угіддя займають близько 82% загальної земельної площі. Характерною особливістю структури сільськогосподарських угідь є значна питома вага орних земель, а саме 84,6%. Решту площ складають: пасовища –13,2%, багаторічні насадження – 1,8%, сіножаті – 0,2%, перелоги – 0,2%. Незмінно переважаючою у загальній посівній площі області залишається частка сільськогосподарських підприємств – 65,4%, причому 94,7% посівів цієї категорії господарств припадає на недержавні підприємства.

Сприятливі кліматичні умови, рельєф місцевості та типи ґрунтів області сприяють вирощуванню широкого асортименту сільськогосподарських культур. Пріоритетною є галузь рослинництва, 56,3 % площ відведено під зернові культури, а саме 836,4 тис. га.

Технічні культури в усіх категоріях господарств у 2012р. займали 536,3 тис. га, що на 11,5% більше ніж у попередньому. Під соняшником у 2012 р. було зайнято 477,0 тис. га, що на 23,9% перевищило рівень 2011 р. У 2012 р. отримано рекордний врожай насіння соняшнику – 692,6 тис. т, що на 9,5% більше ніж у 2011 р. та на 62,3% – 2005 р. Серед регіонів країни за обсягами валового виробництва соняшнику Миколаївщина займає шосту позицію.

Пріоритетним фактором впливу на ефективність діяльності у галузі рослинництва виступає урожайність сільськогосподарських культур. З одиниці зібраної площі в усіх категоріях господарств було одержано 16,3 ц зерна, що на 12,1 ц менше ніж у 2011р. Продуктивність площ збирання соняшника на зерно становила 14,8 ц з 1 га, що на 1,8 ц менше рівня 2011р.

Структура сільськогосподарських угідь має забезпечувати найбільш ефективно використання наявних виробничих ресурсів і одержання максимальних обсягів вирощування продукції. З обробітку насамперед доцільно виключити найгірші землі, а також розташовані на крутих схилах ділянки. Саме ці землі слід займати насамперед бобовими травами, здатними відтворювати до 500-700 кг гумусу на одиницю площі, накопичувати 150-200 кг азоту. А це рівноцінно внесенню 20-30 т гною і 150 кг азоту на 1 га [10].

Важливою складовою ресурсного потенціалу є трудові ресурси, які характеризуються як кількісними, так і якісними показниками – освітою, стажем, професійною підготовкою, кваліфікацією, віком працівника. Станом на початок 2013 р. середньооблікова чисельність найманих працівників, зайнятих у сільському господарстві області зменшилася на 4,6 % порівняно із 2010 р., що пов'язано з низьким рівнем заробітної плати, соціальними умовами життя сільського населення.

Проаналізуємо рівень використання трудових ресурсів сільськогосподарських підприємств Миколаївської області (таблиця 3). Продуктивність праці на одного зайнятого в сільськогосподарському виробництві порівняно із 2010 р. знизилася на 7,9 %. Але подібні тенденції прослідковуються у галузі рослинництва, де продуктивність праці знизилась на 10,3 %, а у галузі тваринництва – зросла на 11,5 %.

Рівень забезпеченості сільськогосподарських підприємств кваліфікованими кадрами визначається кількістю фахівців у розрахунку на одиницю земельної площі, а також їх питоною вагою у складі працівників галузі. У Миколаївській області до 14% облікової кількості штатних працівників сільськогосподарських підприємств мають неповну та базову вищу освіту і 13 % мають повну вищу освіту.

Таблиця 3

**Рівень використання трудових ресурсів сільськогосподарських підприємств
Миколаївської області**

Показники	Рік			Відхилення 2012 р у % до 2010
	2010	2011	2012	
Середньооблікова кількість найманих працівників, осіб	20527	20548	19587	- 4,6
Середньомісячна номінальна заробітна плата найманих працівників, грн.	1399,00	1676,00	1882,00	34,5
Продуктивність праці (зайнятих у сільськогосподарському виробництві; у постійних цінах 2010 р.), грн.	127120,50	140766,10	117108,30	-7,9
у т.ч. у рослинництві	131207,30	145568,10	117731,30	- 10,3
у тваринництві	100801,60	106374,80	112439,90	11,5

Джерело: складено автором на основі даних Головного управління статистики у Миколаївській області [8].

Проведена нами оцінка матеріально-технічного забезпечення підприємств надає можливість зазначити, що матеріально-технічні ресурси складаються з: основного виробничого капіталу, матеріальних оборотних коштів і запасів, невиробничих засобів. Головними умовами підвищення віддачі матеріально-технічних ресурсів є поліпшення їх якісних характеристик і оптимізація у використанні.

Аналіз матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств свідчить, що на 1000 га орних земель в області припадає лише 7 тракторів (табл. 4). Забезпеченість сільського господарства основними видами сільськогосподарської техніки знаходиться в межах 40-50 % від нормативної потреби. Більша частина технічних засобів потребує відповідного якісного оновлення і модернізації.

Таблиця 4

**Наявність основних видів сільськогосподарської техніки у
сільськогосподарських підприємствах Миколаївської області**

Види техніки	2010 р.	2011 р.	2012 р.	Відхилення 2012 р у % до 2010
Трактори	6470	6339	6537	1,0
Трактори у розрахунку на 1000 га ріллі, шт.	6	6	7	-
Зернозбиральні комбайни, шт.	1345	1338	1410	4,8
Зернозбиральні комбайни у розрахунку на 1000 га посівної площі зернових культур (без кукурудзи), шт.	2	2	2	-
Кукурудзозбиральні комбайни, шт.	105	87	81	- 22,9
Бурякозбиральні машини, шт.	75	62	56	- 25,3
Картоплезбиральні комбайни, шт.	3	3	3	0
Доїльні установки та апарати, шт.	160	167	148	- 7,5

Джерело: складено автором на основі даних Головного управління статистики у Миколаївській області [8].

Нами виявлено, що у 2012 р. частка списаних тракторів становила 1,8% (118 шт.), зернозбиральних комбайнів – 1,7% (23 шт.), кормозбиральних комбайнів – 7,4% (16 шт.), доїльних установок та апаратів – 10,6% (17 шт.). У 2012р. порівняно з попереднім роком спостерігалось зниження купівельної спроможності споживачів техніки та зменшення обсягів її придбання. Частка куплених тракторів у загальній кількості тих, що надійшли, становила 63,3% проти 87,5% у 2011р., зернозбиральних комбайнів – 62% проти 77%, така ж тенденція простежується і з іншою сільськогосподарською технікою.

За проведеними нами розрахунками виявлено, що низький рівень ефективності використання земельних ресурсів зумовлений недотриманням технологій, незадовільним технічним оснащенням підприємств. Сільськогосподарські підприємства області забезпечені

основними матеріально-технічними засобами менш як наполовину від нормативної потреби, техніка має високий рівень зносу. У формуванні кадрового потенціалу підприємств також спостерігаються негативні тенденції. Недостатній рівень соціально-економічного розвитку інфраструктури села, низька заробітна плата, незадовільні умови праці спричинили зниження якості кадрів.

Висновки та подальші дослідження. З метою покращення ситуації щодо збалансованого формування та ефективного використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств необхідно поєднати усі внутрішньогосподарські заходи із раціональним використанням ґрунтів шляхом оптимізації структури посівних площ та зниження розораності, удосконалення структури земельних угідь; внесення необхідної кількості органічних добрив; зміцнення матеріально-технічної бази на інноваційних засадах; впровадження еколого-безпечних, ресурсо- і енергозберігаючих ґрунтозахисних технологій, стимулювання органічного землеробства; впровадження новітніх технологій та нових сортів культур високих репродукцій; запровадження комплексу організаційно-технологічних і фінансових заходів, спрямованих на ефективне використання усіх видів ресурсів підприємств.

Визначальну роль у формуванні збалансованого ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств відіграє соціальна, економічна та екологічна політика держави. Запровадження вищезазначених заходів не можливе без фінансової державної та регіональної підтримки, яка повинна сприяти розвитку інвестиційної політики в галузі та здійснюватися шляхом застосування системи субсидування з метою підвищення конкурентоспроможності галузі.

Література

1. Андрійчук В.Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз: монографія / В.Г. Андрійчук. – К. : КНЕУ, 2005. – 292 с.
2. Вишнеvsька О.М. Ресурсний потенціал аграрного сектора економіки України: соціально-економічні та екологічні аспекти : монографія / О.М. Вишнеvsька. – Миколаїв, 2011. – 487 с.
3. Відтворення та ефективне використання ресурсного потенціалу АПК (теоретичні і практичні аспекти) / В.М. Трегобчук, А.Е. Юзефович, Д.Ф. Крисанов та ін. ; відпов. ред. акад. УААН В.М. Трегобчук. – К. : Ін-т економіки НАН України, 2003. – 259 с.
4. Підлісецький Г.М. Підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу аграрного сектора / Г.М. Підлісецький, М.І. Толкач // Економіка АПК. – 2008. – № 5. – С. 65-66.
5. Програма економічного і соціального розвитку Миколаївської області на 2011-2014 роки "Миколаївщина-2014". [Електронний ресурс] : Рішення обласної ради № 3 від 25.03.2011 р. – Режим доступу : <http://rtp.com.ua/4business/13/1660.html>.
6. Россоха В.В. Методологічні аспекти формування та розвитку потенціалу підприємств аграрної сфери АПК / В.В. Россоха // Економіка АПК. – 2005. – № 8. – С. 36-42.
7. Саблук П.Т. Координаційні напрями вирішення економічних проблем в АПК / П.Т. Саблук // Економіка АПК. – 2005. – № 5. – С. 3-8.
8. Сільське господарство Миколаївщини 2012 р. : Статистичний збірник. – Миколаїв : Головне управління статистики в Миколаївській області. – 2013. – 322 с.
9. Ульянченко О.В. Формування та використання ресурсного потенціалу в аграрній сфері: монографія / О.В. Ульянченко. – Харків : ХНАУ ім. В.В. Докучаєва, 2006. – 357 с.
10. Шибанін В.С. Зміцнення та ефективне використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств / [В.С. Шибанін, І.І. Червен, О.В. Шибаніна та ін.] ; за ред. В.С. Шибаніна та І.І. Червена. – Миколаїв: МДАУ, 2010 – 189 с.

References

1. Andriichuk, V.H. (2005), *Efektivnist diialnosti ahrarnykh pidpriemstv: teoriia, metodyka, analiz* [Operating efficiency of agricultural enterprises: theory, methodology, analysis], monograph, KNEU, Kyiv, Ukraine, 292 p.

2. Vyshnevskaya, O.M. (2011), *Resursnyi potentsial aharnoho sektora ekonomiky Ukrainy: sotsialno-ekonomichni ta ekolohichni aspekty* [*Resource potential of the Ukrainian economy agricultural sector: socio-economic and environmental aspects*], monograph, Mykolaiv, Ukraine, 487 p.
3. Trehobchuk, V.M., Yuzefovych, A.E., Krysanov, D.F. etc. (2003), *Vidtvorennia ta efektyvne vykorystannia resursnoho potentsialu APK (teoretychni i praktychni aspekty)* [Rebuilding and efficient utilization of agribusiness resource potential (theoretical and practical aspects)], p In-t ekonomiky NAN Ukrainy, Kyiv, Ukraine, 259 p.
4. Pidlisetskyi, H.M. and Tolkach, M.I. (2008), "Improving efficiency of resource potential utilization in agrarian sector", *Ekonomika APK*, no. 5, pp. 65-66.
5. The Program for Mykolaiv Region Economical and Social Development 2011-2014 "Mykolaivshchina-2014". (March 25, 2011), Regional Council Resolution No. 3 dd. available at: <http://rtpp.com.ua/4business/13/1660.html>.
6. Rossokha, V.V. (2005), "Methodological aspects of agricultural enterprises potential building and development in agribusiness", *Ekonomika APK*, no. 8, pp. 36-42.
7. Sabluk, P.T. (2005), "Coordinating directions solving economic problems in APC", *Ekonomika APK*, no. 5, pp. 3-8.
8. Chief Statistics Administration in Mykolaiv Region (2013), *Agriculture of Mykolayiv Region 2012: Statistics Yearbook*. 322 p.
9. Ulianchenko, O.V. (2006), *Formuvannia ta vykorystannia resursnoho potentsialu v aharnii sferi* [Formation and use of resource potential in the agrarian sphere], monograph, KhNAU im. V.V. Dokuchaieva, Kharkiv, Ukraine, 357 p.
10. Shebanin, V.S., Cherven, I.I., Shebanina, O.V. etc. (2010), *Zmitsnennia ta efektyvne vykorystannia resursnoho potentsialu silskohospodarskykh pidpriemstv* [Strengthening and efficient use of resource potential of agricultural enterprises], MDAU, Mykolaiv, Ukraine, 189 p.